

ВСТУП

Господь Ісус Христос під час прилюдної діяльності підтверджував Своє божественне вчення знаками, а слова Його науки були підтверджені діями. Коли до Нього прийшли учні Йоана Хрестителя, то Він описує Свою діяльність так: сліпі прозрівають, криві ходять, прокажені очищуються, глухі чують і мертві воскресають (Лк 7, 22). Христові дії не просто є фактами надзвичайних оздоровлень, а є знаками спасіння людини. Після свого Вознесіння Ісус Христос продовжує дарувати вірним нове життя через свою Невісту – Церкву. У ній Бог обдаровує людей спасительною благодаттю у словах Євангелія і видимих знаках, якими є Таїнства.

Цих видимих знаків невидимої Божої благодаті є сім. Людина, яка прагне спасти свою душу і досягнути Царство Небесне, розпочинає духовне життя із Таїнств християнського втаємничення – Хрещення, Миропомазання та Євхаристії. Через них вона з'єднується з Христом, отримує Печать дару Святого Духа та Причащається Тіла і Крові Господніх. Як після тілесного народження людина починає дихати та їсти, щоб могли жити, так і новопросвічений християнин, народжений у Хрещенні до нового життя, починає дихати Святим Духом, отриманим у Таїнстві миропомазання і кормитися божественною поживою у Євхаристії, аби зростати у Христі. У чині богослужіння кожного з цих Таїнств, Церква через молитви й обряди вводить віруючих у їх розуміння і прийняття, як єдиної дії Божої Благодаті. Тому, згідно давньої практики, збереженої у Східних Церквах, вони звершуються разом.

Святоотцівська спадщина для Східних Церков є фундаментом для богословської, канонічної і літургійної думки. Церкви, які відновили сопричастя із Римським Апостольським Престолом впродовж другого тисячоліття, зберігали традицію християнського Сходу вводити людину у християнське життя через перші три Таїнства. Проте через історично-богословські фактори, ці Церкви втратили певні важливі елементи автентичної традиції. Зокрема, такою втратою є те, що новоохрещені та миропомазані немовлята, які вже стали повноправними членами Церкви, Таїнственного Христового Тіла, не приймають євхаристійних Дарів.

Таким чином, доречною є обрана нами тема цієї дипломної роботи: «Взаємозв'язок Таїнств Хрещення, Миропомазання та Євхаристії. Літургійні тексти та церковна практика УГКЦ».

Актуальність даного дослідження полягає в тому, що у практиці Української Греко-Католицької Церкви є занедбано уділення цих трьох Святих Таїнств сукупно. Тому в контексті пошуку власної обрядової ідентичності є важливо не лише виокремити чужорідні впливи на обрядову традицію нашої Церкви, але й осмислити сенс і значення їхнього взаємозв'язку та подати практичні вказівки душпастирям щодо причащення дітей і немовлят.

Напрямок обраної праці – літургійний. У ній використовуватимемо методи аналізу і синтезу. Метою нашої праці є богословське осмислення спільного звершення цих Таїнств через літургійний аналіз взаємозв'язку Хрещення, Миропомазання і Євхаристії, поєднаних у чині Хрещення. Для здійснення цієї мети ми ставимо перед собою декілька

завдань. Головним завданням у нашій праці є в'яснити, яким чином обрядові особливості і молитви одного Таїнства є пов'язані з іншим. Також спробуємо поглянути, як молитви відображають єдність чинів між собою. Ще одне завдання, яке ми ставимо перед собою, з'ясувати, як у процесі історії у середовищі УГКЦ змінювалося ставлення до причащення немовлят.

З огляду на це було побудовано план цієї дипломної роботи, яка містить у собі два розділи. У першому, що складається з чотирьох підрозділів, ми зосередимо увагу на єдності обрядів ініціації в літургійному житті нашої Церкви. Питанню поєднання Таїнств християнського втаємничення присвячений перший підрозділ нашої праці. У наступному підрозділі ми безпосередньо перейдемо до Таїнства хрещення. Спершу ми розглянемо його важливість у духовному житті християнина. Тоді проведемо історичний екскурс розвитку цього Таїнства і здійснимо літургійний аналіз його молитов. Відтак у третьому підрозділі нашого дослідження ми звернемо увагу на Таїнство Миропомазання. Для цього ми підкреслимо його суть і значення, зупинимось на питанні щодо виникнення Таїнства і завершимо аналізом молитов. Наприкінці першого розділу ми спробуємо дослідити таїнство Євхаристії. Для цього в четвертому підрозділі розглянемо його богословські аспекти та продемонструємо взаємозв'язок із попередніми Таїнствами християнського втаємничення.

У другому розділі, що складається з двох підрозділів, ми здійснимо аналіз «Інструкції щодо причащення немовлят і дітей в УГКЦ». Однією із причин, чому втрачено єдність Євхаристії із Хрещенням і Миропомазання, є спотворене розуміння батьків єдності цих Таїнств. Часто вони сприймають перший етап воцерковлення дитини, як певне магічне дійство, оскільки над немовлям звершується багато різних обрядів. Проте їх необхідно виконати тому, що так велить традиція. Інша причина викривленого розуміння єдності цих таїнств є практика Першого Причастя. Тому в першому підрозділі ми вдамося до огляду історичних обставин, які склалися від часів Первісної Церкви і тривають до сьогодні. Зокрема, звернемо увагу на постанови Помісних Синодів УГКЦ щодо Таїнств ініціації. Відтак у другому підрозділі ми ознайомимось із постановами інструкції, затвердженої Синодом Єпископів УГКЦ, який відбувся 31 серпня – 6 вересня 2015 року. Метою цього документу є допомогти священникам у справі причастя дітей. Тому ми зосередимо увагу на тих приписах, які стосуються щойно охрещених та миропомазаних дітей. Також розглянемо практичні вказівки, у яких уділення Євхаристії не обмежується лише звершенням Таїнств християнського втаємничення над немовлям, а подає способи причастя дітей відповідно до їхнього віку і спроможності.

Наша праця має певні межі. Ми зосредили увагу на дослідженні звершення містагогійних Таїнств у практиці УГКЦ, тому ми не вдаватимемося до порівняння тексту і рубрик їхніх чинів із літургійними книгами інших Церков.

Головними джерелами, на яких опирається наша праця є насамперед Требник УГКЦ, виданий у 2009 р. та Інструкція щодо причащення немовлят і дітей в УГКЦ 2015 року. Також ми використовуватимемо документи Церкви. Багато з них, такі як «Декрет про служіння і життя пресвітерів» *Presbyterorum ordinis*, «Декрет про Східні Католицькі Церкви» *Orientalium Ecclesiarum*, «Догматична конституція про Церкву» *Lumen gentium* чи «Конституція про Святу Літургію» *Sacrosanctum Concilium*, були видані Отцями II Ватиканського Собору. У нашій дипломній роботі ми теж користатимемо з праць наступних авторів: Макарий Булгаков «Православно-догматическое богословие», Мирослав Марусин «Чин Святих Тайн, освячень і благословень», Александр Шмеман «За

життя світу: таїнства і православ'я» та Іван Шевців «Святі Тайни в українському обряді». Для кращого висвітлення теми ми використовуємо допоміжну літературу таких дослідників: Александр Алмазов «История чинопоследований крещения и миропомазания», Геннадий Нефедов «Таинства и обряды Православной Церкви», Пол Хаффнер «Тайна Таинств», Міхаель Кунцлер «Літургія Церкви» та інших. А також ми використовуємо твори Святих Отців: Йоана Золотоустого, Юстина Філософа і Симеона Солунського.

Під час написання цієї праці ми зустрілися із певними труднощами. Найперше - це брак літератури, який розкриває обрану тему в межах УГКЦ. Іншою проблемою є те, що більшість досліджень не містять глибокий богословський коментар молитов, а обмежені символічними поясненнями.

Наша дипломна робота не претендує на вичерпність висвітлення обраної теми. А радше є скромним доробком, який в майбутньому може послужити спонукою для більш детального дослідження Таїнств християнського втаємничення.

ВИСНОВКИ

Метою нашої дипломної роботи було здійснити богословське осмислення взаємозв'язку Хрещення, Миропомазання і Євхаристії у богослужбовій практиці УГКЦ. Для цього спершу ми розглянули єдність таїнств ініціації. Ми звернули увагу на те, що ще із давнини існував звичай уділяти перші три таїнства разом. Ми з'ясували, що у ранній Церкві Таїнства християнського втаємничення розглядали як єдину і послідовну дію, кульмінацією якої була Пресвята Євхаристія. Однак, починаючи від XIII ст., на Заході через схоластичний спосіб затратилось розуміння єдиної дії цих трьох Таїнств. Євхаристія відмежувалась від інших Таїнств. Оскільки це призвело до відхилення від традиції їх сукупного уділення, Хрещення перетворилося в окремий самовизначальний обряд.

Ми продемонстрували важливість Хрещення в житті християнина. Воно є брамою до всіх інших Таїнств, оскільки, у ньому ми народжуємось для нового духовного життя. Також ми оглянули історію Таїнства хрещення. Про те, як воно відбувалось у Ранній Церкві не збереглося багато свідчень. Перші свідоцтва про здійснення його чину знаходимо у VIII-IX ст. в «Евхологоні» Барберіні. Щодо сучасного звершення Хрещення в УГКЦ, воно тотожне з практикою грецької Церкви і сьогодні, у переважній більшості, здійснюється над немовлятами.

В аналізі молитви над оглашеним ми підкреслили, що людина покидає старе життя і приходиться до Христа, щоб спастися. Першим священнодіянням обряду є покладання руки священнослужителя – акт захисту – через який оглашений вдається під покров Пресвятої Трійці. Опісля в молитвах екзорцизму священник Іменем Христовим огорожує хрещеника від впливу сатани. Після з'єднання із Христом і визнання віри у Пресвятую Трійцю слідує наступний етап – чипослідування Хрещення. Священник у молитві після ектенії просить Бога сили з висоти для гідного звершення великого Таїнства. У ній зображено процес новонародження образу Христового в новоохрещеному, який заложений апостолами і пророками. Ціллю якого є, щоб новопреставлений був свідомий, звідки повинен черпати силу та поступати у благочесті у Єдиній, Святій, Соборній та Апостольській Церкві.

Ми підкреслили значення Миропомазання, яке є печаттю того дару, який ми отримали у Хрещенні, щоб показати, що на кожного охрещеного сходиться Святий Дух, як це відбулося з апостолами в день П'ятидесятниці. У ньому хрещеник отримує не тільки окремі дари, а

в цілості дар Святого Духа, який веде і виховує людину в духовному житті. Ми зупинились на встановленні цього Таїнства. Ми з'ясували, що формою Миропомазання у часи апостолів було не помазання миром, а покладання рук на вже охрещену людину. Проте згодом через збільшення кількості віруючих єпископи, наслідники апостолів, не могли покладати на всіх руки. Це стало причиною того, чому рукоположення замінили на помазання миром, освячення якого було зарезервовано апостолам, а згодом – єпископам.

У першій молитві Чину Миропомазання священнослужитель спершу дякує Богові за очищення хрещеника через святу воду і прощення гріхів через помазання святим елеєм, а згодом просить Господа, щоб подав новопросвіченому Печать дару Святого, Всесильного і Поклоняємого Духа та дозволив приступити до Причастя Пресвятого Тіла і Чесної Крові Христа. Через слова формули цього Таїнства Святий Дух невидимо освячує людину, залишаючи на ній невидимий відбиток Того, хто нею володіє.

Звершення попередніх двох Таїнств увінчується Євхаристією. Вона є джерелом і вершиною всього християнського життя. У таїнстві Євхаристії не лише Бог освячує світ у Христі, але людина у Святому Дусі віддає культ Христові і через Нього Отцю. У Причасті Тіла і Крові Господа Ісуса ми отримуємо завдаток вічного життя. Тому, щонеділі, у день Христового воскресіння, Божий народ у паломництві від однієї Євхаристійної Жертви наближається до Трапези Божого Царства.

У святих Таїнствах виявляється синергія Бога і людини. Господь у любові дарує їй свою Благодать, а вона у свою чергу приймає ці дари і в любові відповідає на них. Через Таїнства християнського втаємничення людина стає членом Христової Церкви. У Хрещенні вона стає сином світла і наслідником вічних благ. У Миропомазанні отримує благодать для дозрівання досконалої людини в міру росту повноти Христа. У Євхаристії, яка завершує обряд християнського втаємничення, виявляється спільність людини з Ісусом Христом та Його Тілом – Церквою.

У другому розділі ми здійснили огляд Інструкції щодо причащення немовлят і дітей в УГКЦ. Для того, щоб краще зрозуміти зміст цього документу, спершу ми розглянули історичні обставини щодо Таїнств ініціації, які склалися в нашій Церкві. Ми зазначили, що традиція уділення Таїнств християнського втаємничення разом бере початок від доби Святих Отців. Ми перелічили вказівки, які вони давали у своїх настановах щодо їх сукупного звершення. Також ми навели історичні пам'ятки періоду Київської Русі, у яких збереглися свідчення про Причастя немовлят і малих дітей, зокрема, одразу після звершення Хрещення і Миропомазання.

Наступна історична подія, котра мала вплив на уділення Євхаристії щойно охрещеним – це Замоїський Синод 1720 року. Синодальні Отці ввели заборону причащати новоохрещених дітей без належної підготовки і перевірки до досягнення певного рівня свідомості та відповідного віку. Ще раз, під впливом практики Західної Церкви, ці рішення потвердив Львівський Синод у 1891 році. Такий обрядовий звичай проіснував у нашій Церкві до II Ватиканського Собору 1963-1965 рр., на якому отці закликали до збереження давньої літургійної спадщини Східних Церков.

Після розпаду Радянського союзу та проголошення Незалежності України, УГКЦ отримала перспективи для розвитку літургійного життя. Проте постало питання, яким шляхом він відбуватиметься, адже певна частина вірних та духовенства намагалися відновити довоєнні практики. Таким чином, у Церкві з'явилися різні тенденції щодо цілісного уділення Таїнств християнського втаємничення. Тому з 1989 р. Синод Єпископів

у своїх рішеннях та постановах намагався врегулювати тогочасні суперечки. Однією із спроб вирішення цього питання була постанова, яку видали Єпископи на Синоді у Львові 1992 року. У ній вони пригадали про зобов'язання літургійних приписів Замойського Синоду. Однак цього не було достатньо, щоб вирішити дану проблему. Оскільки після виходу з підпілля більшість Єпископату УГКЦ були представниками діаспори, для них це рішення було незрозумілим, однак для вірних і духовенства із Західної України вони навпаки були правильними.

У дусі II Ватиканського Собору було видано Кодекс Канонів Східних Церков, який містив заклик до віднови автентичної Східної Традиції. У ККСЦ знаходимо віддзеркалення давніх правил, що стосуються служіння Таїнств християнського втаємничення. У питаннях участі дітей у пресвятій Євхаристії, одразу після Хрещення і Миропомазання, він відсилає до Партикулярного Права. На сьогодні в УГКЦ й надалі побутує подвійна практика щодо причастя щойно охрещених немовлят. Тому наша Церква ще досі стоїть на шляху повернення до давніх традицій християнського Сходу.

Відтак, ми безпосередньо оглянули практичні вказівки, які містить Інструкція щодо причащення немовлят і дітей в УГКЦ. Цей документ був виданий для того, аби допомогти священикам у справі уділення таїнства Євхаристії дітям. Велику увагу Синод Єпископів УГКЦ звертає на Першу Святу Сповідь. Зокрема, дає чіткі вказівки, щоб священнослужителі не відмовляли в Причасті дітям, які проходять підготовку до Таїнства покаяння. Також Єпископат заохочує священиків донести важливість пресвятої Євхаристії всій парафіяльній спільноті, а в першу чергу – до дітей та батьків.

Повернення нашої Церкви до давньої практики уділення Євхаристії разом з Хрещенням і Миропомазанням, є великим викликом для духовенства та вірних УГКЦ. Для здійснення цього необхідно ретельно поглиблювати знання парафіяльної спільноти у катехитичних зустрічах, для кращого розуміння сенсу та потребу відновлення цієї духовної практики. Ми свідомі, що наша дипломна робота є мінімальним внеском для вивчення цієї теми. Проте наш доробок може послужити у пошуках власної літургійної ідентичності. У цьому контексті важливими є дослідження, які допомагають пізнати власну церковну спадщину, виокремивши чужорідні впливи на неї. Сподіваємось, що наша праця стане поштовхом для подальших досліджень у цьому напрямі.

ЗМІСТ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ 2

ЗМІСТ 3

ВСТУП 4

РОЗДІЛ I ЄДНІСТЬ ОБРЯДІВ ІНІЦІАЦІЇ В ЛІТУРГІЙНОМУ ЖИТТІ УГКЦ. МОЛИТОВНИЙ АНАЛІЗ 9

1. Взаємозв'язок Таїнств християнського втаємничення 9

2. Таїнство хрещення 12

2.1 Важливість Таїнства хрещення в житті християнина 12

2.2 Історичний розвиток Таїнства хрещення 15

2.3 Молитовний аналіз 20

2.3.1 Молитва над оглашеними 21

2.3.2 Молитви екзорцизму 22

2.3.3 Чин Хрещення 24

3. Таїнство миропомазання 29

3.1 Суть і значення Таїнства миропомазання	29
3.2 Встановлення Таїнства миропомазання	33
3.3 Молитовний аналіз	36
4. Таїнство Євхаристії	39
4.1 Богословські аспекти Таїнства Євхаристії	39
4.2 Взаємозв'язок Таїнства Євхаристії з попередніми Таїнствами християнського втаємничення	42
РОЗДІЛ II АНАЛІЗ ДОКУМЕНТУ «ІНСТРУКЦІЯ ЩОДО ПРИЧАЩАННЯ НЕМОВЛЯТ І ДІТЕЙ В УГКЦ» ЩОДО ТАЇНСТВ ІНІЦІАЦІЇ	45
1. Історичні обставини в УГКЦ щодо Таїнств ініціації	45
1.1 Свідчення Святих Отців про єдність Таїнств християнського втаємничення...	45
1.2 Пам'ятки періоду Київської Русі	47
1.3 Вплив латинізації в Унійній Церкві	48
1.4 Спроби відновлення єдності Таїнств ініціації після легалізації УГКЦ	50
2. Дискусії в УГКЦ щодо Таїнств хрещення, миропомазання та Євхаристії	55
ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	68